

Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkekliğin Tezahür Alanı Olarak Beden: “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” Örnekleri*

Ahmet Duran Arslan**

Öz

Muhtelif iktidar ilişkilerinin kurulumu ve devamlılığı için türlü anlamların üretildiği velut bir mekândır beden. Bu hegemonik ilişki zinciri içerisinde beden, kimi toplumsal ve kültürel müdahaleler neticesinde cinsiyetlendirilmiş (diril)erkek âdeta bir ideolojik aygıt dönüş(türül)müştür. Bu bağlamda R. W. Connell, Gramsci'den ödünç aldığı “hegemonya” kavramından hareketle oluşturduğu “hegemonik erkeklik” terimiyle toplumsal cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkiye başka bir boyut kazandırarak eleştirel erkeklik çalışmalarına ilham olmuştur. Sosyoloji alanındaki bu gelişmeler, en temel esin kaynağı insan ve insan ilişkileri olan edebiyata da zamanla sirayet etmiştir. Dil, iktidar ve erkeklik arasındaki girift ilişkilerin sorunsallaştırıldığı en önemli edebî alanlardan biri de şüphesiz Murathan Mungan'ın öyküleridir. Mungan fiziksel güç, dayanıklılık ve özellikle beden üzerinden sergilenen ve şiddet ile pekiştirilen hegemonik erkeklik değerlerini öykülerinde gözler önüne sererek onlara muhtelif eleştiriler yöneltilir. Bu çalışmada ise Mungan'ın bahsi geçen öykülerinden “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” örneklem seçilerek hegemonik erkeklik ve beden arasındaki ilişkiye “kurmaca” bir pencereden bakılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: hegemonik erkeklik, beden, edebiyat sosyolojisi, Murathan Mungan, öykü

* Bu çalışma, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 2016 yılında sunulan “Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe” başlıklı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi. ahmetduranarslan@gmail.com

Makalenin gönderim tarihi: 26.03.2018. Makalenin kabul tarihi: 18.06.2018.

The Body as a Manifestation Field of Hegemonic Masculinity in Murathan Mungan's Stories: Samples of "Ökkeş ile Cengâver" and "Ensar ile Civan"

Abstract

The body is a productive place where various meanings are produced for the establishment and persistence of miscellaneous power relations. In this hegemonic relationship chain, the body has been transformed into almost an ideological apparatus by being gendered in the result of some social and cultural interventions. In this context, R. W. Connell has inspired to the critical masculinity studies by giving another dimension to the relationship between gender and power with the term "hegemonic masculinity" that he created from the concept of "hegemony" borrowed from Gramsci. In time, these developments in the field of sociology have also spread to the literature that the most basic source of inspiration is human and human relations. Of course, one of the most important literary fields in which intricate relations among language, power and masculinity are problematized is also Murathan Mungan's stories. In his narratives, Mungan reveals the hegemonic masculinity values which are displayed through the physical strength, endurance and especially body, reinforced with the violence and criticized them. In this study, "Ökkeş ile Cengâver" and "Ensar ile Civan" from Mungan's mentioned stories were chosen as sample and the relationship between hegemonic masculinity and body was tried to be viewed from a "fictional" window.

Key Words: hegemonic masculinity, body, sociology of literature, Murathan Mungan, story

"İnsan bedenindeki cinsel anlamlar
sembolik olarak inşa olunur."
Bourdieu

Giriş

Murathan Mungan, ele aldığı metinlerin çoğunda tek bir konu işlemekten ziyade birçok konuya değinir, çeşitli göndermeler yapar ve onları iç içe geçirerek girift bir anlatım izleği sunar. Çökseslilik

ve diyalojizm onun metinlerinin temel özellikleri arasındadır. Herhangi bir söz, düşünce ya da söylemin tektipleşerek otorite hâline gelmesine karşı çıkan yazar, metinlerinde de anlam çoğulluğu ilkesini benimseyerek her daim karşılıklı etkileşim içinde bulunduğunu düşündüğü çeşitli kavramları birbiri içine dokuyarak işler. Yazar bu dokuma sürecinde mitoloji, tarih, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi insanı merkeze alan çalışma dallarına ait birçok kavram ve teknikten, öykülerinin içeriksel ve biçimsel kurgularında yararlanarak zengin bir anlatı ağı oluşturur. Bu ağ, temel olarak erkeklik ve iktidar arasındaki girift ilişki ve etkileşim üzerine kuruludur. Buna göre yazar, öykülerinde ifşa edip eleştiriye tuttuğu hegemonik erkekliği¹ ve onun “beden”le ilişkisini çeşitli kavramlar arasında örüntüsel bağ kurarak, yani birbirleriyle ilintili kavramları bir arada işleyerek irdelemiş ve bütün bu meseleleri kurmaca dünyanın imkânları dâhilinde sorunsallaştırmıştır. Çalışma kapsamında bahsi geçen meseleler, Mungan’ın “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” öyküleri bağlamında tartışmaya açılacaktır. Bu öyküler, birbirlerinin akranı ve yakın dostu olan iki erkeğin içine doğdukları ataerkil normlar tarafından zoraki cenge tutuşturulmasını işlemesi, dolayısıyla erkeklik, iktidar ve şiddet arasındaki ilişkileri sergilemeye fırsat tanınması açısından çalışmaya dâhil edilmiştir. Hegemonik erkekliğin Mungan’ın öykülerinde nasıl kurgulanıp anlatisallaştırıldığına anlaşılabilmesi, yani bir bakıma öykülerin derin yapılarının daha iyi kavranabilmesi adına ilk önce konunun sosyolojik arka planını genel hatlarıyla tartışmak yerinde olacaktır. Bu yüzden makale, toplumsal cinsiyet ve eleştirel erkeklik çalışmalarını merkeze alan teorik bir çerçeveye-

---

¹ “Hegemonik erkeklik” terimi, ilk kez sosyolog R. W. Connell tarafından Avusturyalıdaki bir saha çalışmasında kullanılmıştır (Yücel, 2014, s. 43). Antonio Gramsci’nin *Hapishane Defterleri* adlı eserinde yer alan “hegemonya” kavramından hareketle oluşturulan hegemonik erkeklik kavramı, akademik anlamda ise ilk kez, 1985’te *Theory and Society* dergisinde yayımlanan Carrigan, Connell ve Lee’nin “Toward a New Sociology of Masculinity” (“Yeni Bir Erkeklik Sosyolojisine Doğru”) adlı makalesinde tartışılmıştır. Kendilerinden önceki antifeminist kuram ve hareketleri eleştiren Carrigan, Connell ve Lee, erkekliği sorunsallaştırmak için feminizm ve queer çalışmaları alanlarının araladığı kapıdan ilerlemek gerektiğini vurgulamışlardır (Bozok, 2009, s. 438). Connell, erkeklik ve hegemonya arasındaki ilişkiyi merkeze alarak 1987’de kaleme aldığı *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* adlı kitabında bütün bu düşünceleri tartışmaya açıp “hegemonya” kavramını toplumsal cinsiyet analizinde kullanmıştır.

le, kavramsal bir tartışmayla açılacak, hemen ardından da öykülerin analizi yapılacaktır. Böylelikle öyküler, -muhtelif edebî ve sosyolojik bakışların/yaklaşımların bir araya getirilmesiyle- daha velut bir incelenme imkânına kavuşacaklardır.

Biyolojik Cinsiyetten Toplumsal Cinsiyete Doğru

1980'lere kadar erkeklik çalışmalarının temel dayanak noktasını erkek ve kadın arasındaki "biyolojik farklılıklar" söylemi oluşturmuş, buna göre erkeklik ve kadınlık özellikleri/kimlikleri tamamen biyolojik bir kökene dayandırılmıştır. Serpil Sancar'ın (2013) belirttiği üzere, cinsiyet farkları ve karşıtlıkları olarak inşa edilen bir cinsiyet rejiminin temel söylemi, cinsiyetlerin bedenler aracılığıyla cisimleşen birbirinden farklı hatta birbirine zıt biyolojik oluşumlar olduğudur. R. W. Connell'in *erkekliğin endokronik kuramı* olarak adlandırdığı bu düşünceye göre beden, doğal bir makinedir ve sürekli cinsiyet farkları üretir. Hormonlar ise farklı genetik programlarla ilgilidir ve bu da üremede farklı rollere karşılık gelir. Bu tür bir "kaçınıl(a)maz biyolojik zorunluluklar" söylemi zamanla dini ideolojinin meşrulaştırdığı "tanrının yarattığı cinsiyet farkları" söyleminin yerine geçmiştir (s. 244). Birçok konuda farklı düşüncelere sahip olmalarına karşın, Freud ve Jung da biyolojik cinsiyet söyleminde birleşir ve cinsiyetin "insan ruhu/tini hakkında ebedî gerçeklerden kaynaklandığını" ve onun biyolojik olarak belirlenmiş ya da kalıtsal bir durum olduğunu belirtirler (Connell'dan aktaran Baştürk Akca ve Tönel, 2011, s. 17-18). Freud, Jung ve daha birçok araştırmacı ile "bilimsel" temellerini kazanan bu biyolojik cinsiyet söylemi, uzun süre alanında egemen söylem olarak kaldıktan sonra, özellikle feminist kuramcılarının son yıllardaki çalışmalarıyla dokunulmazlığını yitirmiştir. Bazı feminist araştırmacılar biyolojik cinsiyetin sabit bir özellik olduğunu, biyolojinin tek başına toplumsal ilişkiler düzenini ve iktidar stratejilerini üretecek anlamlar yaratacak niteliklere sahip olmadığını ifade ederek, biyolojiyi değil biyolojiyi farklı şekillerde anlamlandıran toplumsal bağlamları anlamak gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olan Michel Foucault'nun 1976'da kaleme aldığı *Cinselliğin Tarihi* kitabı da toplumsal ayrımlar, cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran başat kitaplardan biridir. Foucault, bu eseriyle evrensel ve tarih dışı bir gerçeklik olarak kabul edilegelmiş olan biyolojik özelliklerin, erkeklik ve kadınlık psikolojilerinin, cinsel normallik ve sapkınlık tariflerinin tarihsel ve kültürel olarak belirlendiğini ifade edip onların evrensel ve statik değil, yerel ve devingen karakterlere sahip olduğunu göstermiştir (aktaran Sancar, 2013, s. 177). Bu gelişmelerle birlikte biyolojik cinsiyet söylemini eleştiren birçok soru da ortaya atılmıştır. Erkek ve kadın doğası illa bir dikotomi, bir ikili karşıtlık şeklinde mi değerlendirilmelidir? Bu ikili, Derrida'nın tanımladığı şekilde "çoğul anlamlar/farklar" şeklinde de düşünülemez mi? Bu sorular, erkeklik-kadınlık çalışmaları alanına kazandırılacak olan yeni düşünce ve kavramların âdeta habercisi olmuştur. Bu kavramlardan en etkilisi, tartışmalara yeni boyutlar kazandıran *toplumsal cinsiyet (gender)* nosyonudur. Sancar'a göre (2013) bazı feminist araştırmacıların, "cinsiyet" (sex) kavramının çoğu zaman sadece biyolojik özelliklere gönderme yapan özelliğini yetersiz bularak "toplumsal cinsiyet" kavramını kullanmaya başlamalarıyla alanda yeni bir kapı aralanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsler arasındaki eşitsiz ilişkilerin toplumsal bağlamlarına ve anlamlarına işaret ederek cinsiyetin sadece biyolojik bir özellik olarak algılanmasına karşı çıkar. Biyolojik doğanın yarattığı iddia edilen erkeklik ve kadınlık özelliklerinin nasıl farklı toplumsal bağlamlarda farklı anlamlar kazanabildiğini gösteren araştırmaların artışıyla "biyolojik cinsiyet" in kolay tanımlanabilecek bir şey olmadığı daha netlik kazanmıştır (s. 176).

Önemli bir feminist aktivist ve sosyal bilimci olan Kamla Bhasin (2003) de, "toplumsal cinsiyet" in en temel anlamıyla kadınlık ve erkekliğin yalnızca biyolojik kategoriler olmayıp toplumsal kategoriler ya da yapılar olduğunu açıklayan bir kavram olduğunu belirtir (s. 58). Ona göre toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin sosyo-kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların kadın ve erkeği birbirinden ayırt etme biçimini ve onlara verdiği toplumsal rolleri ifade etmektedir. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım ise kadınların, erkeklerin hükmü altındaki ikincil konumunu kadınların anatomi-

lerine dayandıran genel eğilimle baş etmek için ortaya konmuştur (s. 1). Bir başka ifadeyle Bhasin, kadınlık ve erkeklik özelliklerinin biyolojik, doğal ve değiştirilemez olmadığını, aksine onların toplumsal ve kültürel inşa sonucu oluşan yapay ürünler olduğunu savunur. Bir diğer feminist aktivist ve akademisyen olan Maria Mies da *The Social Origins of the Sexual Division of Labour*'da (*Cinsiyete Dayalı İşbölümünün Toplumsal Kökenleri*) erkeklik ve dişiliğin biyolojik verilerden ziyade uzun tarihsel bir sürecin sonucunda oluştuğunu, her bir tarihsel devirde erkeklik ve dişiliğin farklı tanımlandığını ve bu tanımların da her devrin başlıca üretim biçimine bağlı olarak değiştiğini ifade eder (aktaran Bhasin, 2003, s. 9). Segal de benzer şekilde, erkeklik ya da kadınlığın tarihsel zamana ve yere özgü oluştuğunu; ideolojiler, toplumsal kurumlar ve pratikler içinde sürekli olarak biçimlendirilen, karşı konulan, yeniden işlenen ve onaylanan kategoriler olduğunu savunur (aktaran Yücel, 2014, s. 43). Michael S. Kimmel (2013) ise erkekliğin içsel bir özün dışavurumu olmayıp bilakis toplumsal olarak inşa edildiğini ve erkekliğin biyolojik yapıdan aniden bilince sıçramayıp aksine kültür içinde inşa edildiğini ifade eder (s. 92). Dolayısıyla aynı kadınlık gibi erkeklik de, doğal ve iç'ten gelen statik bir sürecin değil, muhtelif toplumsal ve kültürel müdahaleler neticesinde şekillenen sentetik, dışsal ve aynı zamanda devingen bir sürecin var ettiği bir kimliktir.

Sentetik Erkeklik-Kadınlık Rollerini

Farklı sosyo-kültürel mekanizmalar tarafından çocukların bedenlerine ve zihinlerine kodlanan erkeklik ve kadınlık özellikleri/değerleri, toplumsal cinsiyet kavramıyla gün yüzüne çıkarılmak istenmiş; “doğal ve içsel” olarak betimlenen rollerin aslında “sentetik ve dışsal” bir yapının ürünü olarak dolaşıma sokulduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu üzere, geleneksel-ataerkil toplumsal mekanizmalar tarafından bir erkek-kadın dikotomisi yaratılmış ve bu ikili karşıtlığa göre kadın beden, doğa, duygu ve ev/içeriye ait olan ile eşleştirilirken erkek ise akıl, kültür, mantık ve kamusal olan ile bir tutulmuştur. Bhasin'in

(2003) ifade ettiği üzere, pek çok toplumda kadınlardan yumuşaklık, nezaket, ilgi gösterme, besleyip yetiştirme ve itaat gibi niteliklere sahip olmaları ve bunları mükemmelleştirmeleri, erkeklerden ise güçlü, özgüvenli, mantıklı olmaları ve rekabet etmeleri beklenir. Erkekler ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi; siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan kadınlardan çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri, hasta ve yaşlılara bakmaları, tüm ev işini yapmaları beklenir ve kadınlar bu doğrultuda eğitilir (s. 5-6).

Bu doğrultuda şunu vurgulamakta fayda var ki, toplumsal cinsiyet ilişkileri ya da bu ilişkiler ağının belirlediği erkeklik-kadınlık rolleri statik ve değişmez değil, tam aksine toplumdan topluma farklılık gösterebilecek ya da aynı toplum içinde zamanla değişebilecek dinamik, esnek ve karmaşık bir yapı teşkil eder. Bu bağlamda Betül Yarar (2015) tıpkı kadınlık gibi erkekliğin de hem çeşitlilik hem de değişkenlik içerdiğini ve sürekli icra edilmeye ve yeniden yapılanmaya muhtaç olduğunu savunur (s. 16). Ayrıca “kadınlıkla kıyaslandığında erkekliğin kazanılması ve kamusal/toplumsal olarak kanıtlanması gerek[ir], bu yüzden de erkekler toplumsal cinsiyet statüleri hakkında -özellikle de bir meydan okuma yaşadıklarında- çok daha kaygılılar[dır]” (Çavdar, 2015, s. 29). O hâlde erkeklik kazanılması güç, muhafazası ise zor bir devingen sosyal statüdür. Statiklikten uzak bu kaygan erkeklik kimliği/rolü, makale boyunca merkezde olacak ve onun kurmaca dünyaya, edebiyata nasıl yansıdığı seçilen öyküler üzerinden incelenecektir.

Judith Butler ve Performatif Cinsiyet Kuramı

Feminist felsefe, queer çalışmaları, siyaset felsefesi ve etik alanlarındaki özgün çalışmalarıyla son dönemin önemli düşünürlerinden biri olan Judith Butler (2014), *performatif cinsiyet kuramı* (*performativity theory*) ile konuya bambaşka bir yerden yaklaşır. Butler, toplumsal cinsiyeti biyolojik bir öze gönderme yapmaksızın bir toplumsal performans şekli olarak açıklamaya çalışır. Eril-dişil olarak inşa edilen ikili cinsiyet sisteminin söylemsellik ve kültür öncesi bir olgu olmayıp tam tersine bu sistemin söylemle beraber üretildiğini

ve toplumsal cinsiyetin de bu üretim sürecinde söylemsel/kültürel bir araç olarak kullanıldığını savunur (s. 52). Dolayısıyla Butler'ı okumak, cinsiyet odaklı çalışmaların açmaz, ikilem barındıran girift yönlerini de tanımak, onların eksiklikleriyle hesaplaşmalarına da tanıklık etmek açısından önemlidir.

Butler'ın performatif cinsiyet kuramına göre, toplumsal cinsiyet bir performans şeklidir ve bu performatiflik sürecinde insanlara doğumlarından itibaren birçok zorunlu/zorlayıcı pratik, çeşitli ritüeller ve edimler aracılığıyla ezberletilir ve bu ezberin dinamik kalması için de tekrar metodu kullanılır. Butler'a göre (2014) “[...] performatiflik tek seferlik bir edim değil, tekrerrür ve ritüeldir, beden bağlamında doğallaştırılmasıyla etkilerini gösterir, bir bakıma, kültürel olarak sürdürülen zamansal bir süreç olarak kavranmalıdır” (s. 20). Türkiye'deki eleştirel erkeklik çalışmaları alanındaki araştırmalarıyla tanınan Çimen Günay-Erkol da, doğal görünen ancak kültürel kurallarla belirlenen ve tekrarlar sonucu içselleştirilen maske oluşumlar olarak tanımlanabilecek bu “performans” kavramının, toplumsal cinsiyet rollerine bürünen insanları, senaryoyu ezberlemiş ve bunu gerçeklikleri kılan oyuncular olarak belirginleştirdiğini ifade edip ekler: “Performans bir süreçtir ve Butler'a göre sürekli yapım hâlinindedir. Böylece cinsiyet, performansı öncelemez, onun sonucu olarak oluşur” (2015, s. 131). Buna göre “baba”, “anne”, “asker”, “polis” ya da “erkek”, “kadın” gibi kimliklerin hepsinin inşa hâlindeki performanslar olduğu söylenebilir.

Öte yandan Butler, toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik cinsiyet ikiliğini aşmış gibi görünmesine rağmen, bu ikiliğin kavramın temeli kılınarak aslında yeniden üretildiğini savunur ve ikinci dalga feminist akıma bazı eleştiriler yöneltir. Ona göre, biyolojik temele dayanan bu ikiliğin üzerine toplumsal cinsiyetler giydirilmiş ve toplumsal olan, biyolojik cinsiyetler üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla “kadın” ve “erkek” kategorileri -tıpkı eleştirilen söylemdeki gibi- 1970'lerdeki ikinci dalga feministler için de karşıtlık içinde kurulan, verili kavramlar olmaya devam etmiştir (aktaran Yazar, 2015, s. 15). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet kavramının, biyolojik cinsiyet düzeninin çizdiği ikili karşıtlar üzerinden kuramını oluşturduğunu, bir öz ya da merkez düşüncesine bağlanmadan daha özgün ve

radikal bir söylem üret(e)mediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte kavramın toplumsal iktidar ilişkilerini anlamaya yönelik yarattığı farkındalığın ve sosyal bilimler alanına sağladığı katkıların da görmezden gelinmemesi gerektiğini belirtmek gerekir.

Beden, İktidar ve Erkeklik Üçgenine Dair

Erkek ve kadın bedeni olarak ikiye ayrılıp farklı görev ve sorumluluklar yüklenmiş olan beden, toplumsal iktidar ilişkilerinin üretilmesinde ne oranda işlevseldir? Sancar (2013), insan bedeninin, toplumsal ilişkilerin üzerine farklı anlamlar yazdığı sembolik bir mekân, üzerinde sosyal belirlemelerin kök saldıgı bir zemin olduğunu ve onun işaretlenip boyanıp farklı anlamları inşa etmeye üzere kodlandığını ifade eder. Ona göre, beden imgeleri farklı kültürel bağlamlarla üretilmektedir (s. 245). Beden sosyolojisi alanında önemli isimlerden biri olan Bourdieu'ye (1998) göre de insan bedeni, toplumsal alanların içinden geçerken cinsel anlamlarla örülerek inşa edilir (s. 10). Yani insan bedeni, özünde cinsiyetsizdir ve tek başına herhangi bir anlam, görev, sorumluluk ya da rol üretmez. İnsan bedenini cinsiyetlendiren, ona erkeklik-kadınlık, güçlülük-zayıflık vb. anlamları yükleyen çeşitli toplumsal mekanizmalardır. Bedenin temsilleri ile toplumsal temsiller birbirine eklemlenir ve hep birlikte ilişkilenerken cinsiyetlen(diril)miş anlamları doğururlar. Bu temsil ve mekanizmaların ardında ise, iktidarı kendi elinde bulundurarak gerek kamusal gerek özel alanlarda sahip olduğu üstünlüğü sürdürmek isteyen ataerkil gelenek bulunmaktadır.

Hegemonik erkeklik için de beden, son derece önemli bir mekân, âdeta iktidarın bekası için elzem anahtarlardan biridir. Nitekim çekilecek acı ve sıkıntılara göğüs gerebilecek güçlü bir bedensel yapıya sahip olmak ya da fiziksel dayanıklılık, hegemonik erkekliğin önemseddiği değerler arasındadır. Bu bağlamda Sancar (2013), kas gücünün erkeklik ile eşleştirilerek kadın olmaya karşıt anlamlar ürettiğini, kas gücü ile özdeşleştirilen erkek bedeninin de, güçlülüğe ve kahramanlığa gönderme yaptığını ifade eder. Sancar'a göre, "Bedensel kas gücü, bir tür fiziki sermaye olarak tanımlanırsa

-Bourdieuocu anlamda- bunun değişim değeri ve başka sermayelere dönüştürülebilme kapasitesi olarak erkekliğin inşasında önemli bir işleve sahip[tir]” (s. 252-253). Bourdieu ve Sancar'ın altını çizdiği üzere insan bedeni, hegemonyanın kurulumu için birçok anlamın üretildiği bir mekân, âdeta bir ideolojik araç konumundadır. Bu yüzden hegemonik erkekliğin analizinde beden ve ona yüklenen anlamların/rollerin incelenmesi büyük önem taşır.

Hegemonik erkeklik ile beden arasındaki bu yakın ilişkiye edebî metinler üzerinden, bir başka deyişle kurmaca bir dünyadan bakmanın gerek edebiyat sosyolojisi alanına gerekse de genel anlamdaki disiplinlerarası çalışmalara zenginlik katacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle şimdi, Murathan Mungan'ın “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” öykülerinde iktidar ve beden arasındaki ilişkinin kurulan ve anlatısallaştırılış şekilleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

“Ökkeş ile Cengâver”de Bir İktidar Alanı Olarak Beden

“Ökkeş ile Cengâver”, Murathan Mungan'ın 1986 yılında yayımlanan *Cenk Hikâyeleri* kitabının ikinci öyküsüdür. İkilin öyküsü töre, iktidar, kan ve erkeklik arasındaki ilişkiyi kurmaca bir dünyadan gözler önüne serer. İçine doğdukları toplum tarafından iki yakın arkadaşın dayatılan zoraki cengin merkeze alındığı öyküde, temel olarak törelerin kıyıcılığı vurgulanır. İki iyi dost ve yoldaş olan Ökkeş ile Cengâver'in macerası, “Buğu ile ışık, sabah ile güneş, sevda ile öfke, Ökkeş ile Cengâver başlıyordu bir masala...” (Mungan, 2013, s. 100) cümlesiyle başlar. Ökkeş ile Cengâver on beş yaşındalardır ve törelere göre erlik ispatının, bedensel dayanıklılığın sınanmasının ya da başka bir deyişle ilk iktidar mücadelesinin, ilk kan aktırma merasiminin zamanı onlar için gelmiştir. Töre, doğumlarından bu yana birbirlerinin en yakın dostu olan iki arkadaşın birbirlerini düşman belleyip “avlamalarını” ister. “Doğaya salınan” çocuklardan çocukluklarını mücadele sırasında yitirip erkek olarak dönmeleri beklenir. Melek Özlem Sezer'in (2015) belirttiği gibi “ilkel düşüncede erginlenme, çocuğun öldüğü ve yeniden dirildiği inancını temel alır.” Buna göre “çocuk ergenlik çağına erişince, bir çocuk olarak ölür

ve bir erkek ya da bir kadın olarak yeniden doğar” (s. 27). Erkeklik ve kadınlık rolleri, bu rollerin görevleri ya da sınırları küçük yaşlarda toplum tarafından çocuğa benimsetilir. “Toplumsal cinsiyet rollerinin şablon hâlinde aktarımı, biçimlenme sürecindeki kişilikleri toplumsal örüntüye uyumlu kılmak üzere tasarlanmıştır” (Sezer, 2015, s. 20). Buna göre mevcut toplumsal yapının muhafazası için yeni fertlere/üyelere geleneksel yapının dilsel ve davranışsal kodlarının aktarılması şarttır çünkü sistem ancak böyle ayakta kalabilir.

Öyküde, erkek egemen toplumun hegemonyasını bâki kılmak için çocuklara, onların bedenlerine töreler aracılığıyla yüklediği anlamlar ifşa edilmiştir. Metindeki “Erlığın giyiti çocukken giyilir”, “Yiğidin zorlusu yedisinde belli olur”, “Er kişiyi kundağıyla bırakacaksın yıldıya ki, çiftesi pek şah olsun” ve “Er kişi bebeyken öğrenmeli can acısını ki, ergen iken bedenini bir kale gibi kuşansın” (Mungan, 2013, s. 112) şeklindeki atasözümü deyişler aracılığıyla, sistemin devamlılığının ve hâkimiyetinin sağlanması için oluşturulan söylemsel zemine işaret edilir. Yazar, erkek egemen gelenek ile törenin hâkim olduğu zorlu coğrafi koşullarda yaşayan insanların hayatlarını, yine bu coğrafyanın üretebileceği potansiyel bir dille aktararak içerik ve biçim paralellliğini sağlamaya çalışmıştır. Kurmaca dünyada ürettiği bu veciz deyişler aracılığıyla yazar, cinsiyetçi töre tarafından erkeklere yüklenen rolleri ifşa etmiş ve bu roller vasıtasıyla “ağırlaştırılan erkeklige” muhtelif eleştiriler yöneltmiştir. Ayrıca bu deyişler aracılığıyla, hegemonik erkekliğin eril tahakkümü kollayacak “asker-erkek” yetiştirme düşüncesine de çeşitli göndermeler yapılmaktadır. Bahsi geçen söylemler, militarizmin egemen erkeklik değerlerini üretme ve onların devamlılığını sağlama konusundaki görevine ışık tutar. Buna göre erkekler eşlerini, çocuklarını, vatanlarını korumakla görevli askerlerdir. Namus ve ahlakın bekçiliği ve dolayısıyla iktidar onlara verilmiştir. Bu bağlamda Çiğdem Akgül (2011), erkeklerin küçük yaşlardan itibaren onları savaşmaya teşvik edecek kültürel araçlarla sertleştirildiklerini ifade eder (s. 67). Buna göre cinsiyetlen(diril)miş bir milliyetçilik söylemiyle desteklenen “asker-erkek” projesini veya “savaşçı eril kimlik” inşasını eril tahakkümün en temel güç unsurları olarak okumak mümkündür.

"Ökkeş ile Cengâver"deki hegemonik erkeklik biçimi fiziksel güce, dayanıklılığa ve en temelde bedene dayanır. Aksoy'un (2006) bildirdiği üzere erkekliğe giriş/geçiş törenleri, çoğunlukla zorlayıcı ve dramatik ögeler barındırır. Bu erginlenme ritüelleri, zamanı gelince ergenler üzerinde uygulanır; testi geçen genç, erkek olmaya hak kazanır, geçemeyen ise toplum tarafından dışlanarak ezilir (s. 17). Buna göre birbirlerini alt etmeleri için doğaya gönderilen Ökkeş ile Cengâver'den erliklerini obaliya göstermeleri için birbirlerinin kanlarını akıtmaları beklenir. "Ölüm çemberi" adı verilebilecek olan bir alanda gerçekleşecek olan mücadelede üstün gelene "erkeklik giysisi" giydirilecek ve onun iktidar alanı genişletilecek, mağlup olan ise "kadınsılaştırılarak" iktidar alanından uzaklaştırılacak ve ona utançla bakılacaktır. Çünkü "[v]erili erkeklik tanımlarının dışına çıkararak eril iktidarı yitirmek, erkek karakterleri 'kadınsılaştırma endişesi' ile, çaresizlikle, hatta ölümlerle karşı karşıya getirebil[me]" (Atik, 2015, s. 22) potansiyeline sahiptir.

Öyküde iktidar ve kan arasında doğrudan ve çok yakın bir ilişki olduğunun altı ısrarla çizilmektedir. Buna göre erkeklerin âdeta akıttıkları kan kadar iktidar sahibi olabileceklerini belirten gizli bir antlaşma var gibidir. Öte yandan iktidar, sadece erkeklerin sahip olabileceği bir kavramdır, onun mücadelesinde kadınlara yer yoktur. Kadınlara bu yarışta sadece erkeklerin eşleri, anneleri vb. aracılığıyla dolaylı olarak temsil edilebilirler ya da başka bir deyişle onlar, eril otoritenin baskısı altında edilgen kılınmışlardır. Ayrıca, erkek kelimesiyle ilintili "erk'in, "kuvvet", "güç", "iktidar" anlamları düşünüldüğünde, erkeklik ve iktidar arasındaki yakın temas daha anlaşılır hâle gelir.

Peki, töre konum olarak bu ilişkinin neresindedir? Töre iktidar, kan ve erkeklik arasındaki ilişkileri düzenleyen, kuralları belirleyen bir üst yasa, bir kanun niteliğindedir. Öyküde bir kişi dışında herkes törenin belirlediği ölçütlere, kalıplara göre hareket eder. Buna göre on beş yaşına kadar sadece kendisine öğretilenleri yaşamış olan Ökkeş, artık töreyi sorgulamaya başlar. Annesiyle yaptığı konuşmada Cengâver'e asla zarar vermeyeceğini, kim ne derse desin onun kanını asla akıtmayacağını söyleyerek törelere meydan okur. Ökkeş'in bu çıkışı, ataerkil ve cinsiyetçi mekanizmalara bir isyan olarak düşünül-

lebileceği gibi, alternatif erkeklik biçimlerinin var olabileceğine de işaret eder. Metindeki bu pasajlar, Ökkeş'in zihin dünyasına giren anlatıcı tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Bir yanlış vardı? Bir yanlışlık? Onu arıyordu. Cengâver'i değil, bu yanlışlığı avlamak istiyordu. [...] Bir hayınlık vardı bu işte, bir kalleşlik. Bu oyunun sırtında bir hançer vardı. Sevgiyi, dostluğu, arkadaşlığı, yoldaşlığı yaralayan bir şey vardı bu törede. Her töre insanın bir yanını eksiltiyordu" (Mungan, 2013, s. 111). "Bu töreyi icat edenler dosttan düşman kılarak neyi kolluyorlardı?" (s. 115). Ökkeşe göre "Bu cenk bitmeliydi (s. 105).

Görüldüğü üzere anlatıcı, Ökkeş'i odak alarak onun iç monoloğundan çeşitli kesitler sunmaktadır. Bu kesitlerde dikkat çeken bir diğer nokta ise anlatıcı ile Ökkeş'in birbirlerine yaklaşan söylemleridir. Anlatıcı ile Ökkeş arasında kurulan bu özdeşlik duygusu, öykünün geneline yayılmış özelliklerden biri olarak dikkat çeker. Dolayısıyla anlatıcının, hükümrân erkeklik söylemine, bu söylemin öfke ve şiddetten beslenen yıkıcı tutumuna karşı bir tavır takındığı söylenebilir.

İnşa ve Yıkım: Muktedir ve Madun Kimliklerinin Yapısökümü

Anlatının Ökkeş ile Cengâver gibi ikili bir format üzerine kurulmuş olması, aynı zamanda "iktidar ve öteki" ilişkisini veya "iktidar ve karşıtı"nı göstermeye hizmet eder. Yazar, hegemonik söylemi Cengâver üzerinden kurarken Ökkeş üzerinden de onun altını oyar. Karakterlerin birbirleriyle çarpışan söylemleri, fiziksel cenklerine paralel ilerler. Ökkeş'in sorgulamaları, eleştirileri, çabaları bu cengi bitirmeye yetmemiştir. Törenin uygulayıcısı pozisyonundaki Dede, "ağaca bağlamalık" olarak Ökkeş'i, "kurtulmalık" olarak da Cengâver'i seçerek cengi başlatır. Buna göre ilk darbeyi vurma hakkı Cengâver'e verilmiştir. Cengâver kardeşliğe, dostluğa, yoldaşlığa ilk darbeyi istemeye istemeye vurur. Ökkeş'in suratına atılan ilk yumruk, Cengâver'in değil aslında hegemonik erkekliğin şekillendirdiği toplumsal norm ve dayatmaların yumruğudur. Bu durum,

Cengâver'in ağzından şu şekilde verilir: "Mecburum Ökkeş, [t]öre gereği bilirsin" (Mungan, 2013, s. 108). "Yüreğim dağlansa da, aklım yüreğimle cenk tutuşa da, yumruğumu törenin buyruğuna vermeye mecburum. Bağışla beni! Erliğim ortada. Ve benden başka onu koruyacak kimse yok" (s. 108-109).

Nitekim metindeki şu pasaj da erkeklik, iktidar ve kan arasındaki yakın ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir: "Cengâver erliğini sinamişti Ökkeş'in genç bedeninde. Açtığı yaralar ne denli zorluysa erliği o denli zorlu olacak demektir. Herkesin gözünde bu yaraların meâli buydu" (s. 111). Cengâver, şiddeti bir iktidar sağlayıcısı, bir erkeklik teminatı olarak görmekte ve onu toplumsal ağın bir parçası olabilmek için başvurulması elzem bir yol-yöntem olarak algılamaktadır. Joane Nagel (2011) de, şiddetin pek çok unsurla birlikte erkek kimliği temelindeki bir dizi korkudan kaynaklandığını, bu korkuların da öncelikle erkeklik kaybına ya da erkekliğin zayıflamasına yönelik olduğunu belirtir. Ona göre, bu "doğal" korkuya erkekler arası topluluktan atılma, gruba dâhil edilmeme, homososyal ağın dışında kalma korkusu eşlik eder (s. 88-91). Buradan hareketle, törenin ya da başka bir deyişle erkeklik hegemonyasının isteklerine cevap veren Cengâver'in, şiddet yanlısı sistemin gücünün yenilenmesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Buna karşılık Ökkeş için Cengâver hiçbir zaman bir av olmamış ve olmayacaktır. Ökkeş, törelere ve dönemin hegemonik erkeklik biçiminin dayatmalarına karşı çıkararak Cengâver'e vurmayı reddetmiş ve bir bakıma, hegemonik erkekliğin işleyişini sekteye uğratmıştır. Öykünün sonunda Ökkeş'in bu davranışı karşısında çok mahcup olan ve töreye karşı çıkışın mümkün olduğunu deneyimleyen Cengâver de erlik ispatından ve "erkeklik oyunu"ndan vazgeçer. Böylelikle ikili, hâkim erkeklik biçiminde oyuk(lar) açmış ve alternatif erkekliklerin var olabileceğini muştulamıştır.

Hegemonik Erkeklik İştirakçısı Olarak Kadın

Öykünün en üst tabakasında, görünür düzeyde değinilen nokta, şiddet üzerinden sağlanan iktidar ve erkekliktir. Öykü, erkeklerin neden olduğu şiddet unsurunun merkeze alınmasıyla kurgulanmış-

tır. Buna karşın metnin derin yapısına kadınlardan kaynaklı şiddet ögesinin hâkim olduğu söylenebilir. Metinde erkek odaklı şiddete ve dolayısıyla hegemonik erkeğin işleyişine bilinçsizce katkı sağlayan kadınların varlığına dikkat çekilir. Ökkeş'in annesi, eril iktidarın içinde “erlerin anneleri” olarak konumlanan, öğütleriyle şiddeti körükleyip hegemonik erkeğin hükümrânlığını pekiştiren kadın tipolojisini temsil eder. Connell'in “ön plana çıkarılmış/vurgulanmış kadınlık” olarak betimlediği bu kadınlık biçimine göre kadınlar, tabi kılınmaya boyun eğdirilmiş ve erkeklerin çıkar ve arzularına hizmet etmeye yönlendirilmişlerdir (2016, s. 268). Kimliği bir erkek üzerinden tanımlanmış bir kadın olan “Ökkeş'in annesi” de, nasihatleriyle oğluna âdeta şiddeti salık verir:

Erligini obalya göstermenin başkaca yolu yok ki...”, “Yarına gücünü devşirmen gerek. Ayakların bir karaca ayağı, yumrukların bir alıcı kuş olmalı. Sabahtan azığını hazırlar yanına katarım.” [...] “Yüzümü yere dökme benim. Alnımı kara çıkarma. Eksik oğul anası etme beni. [...] Sil yüreğinden Cengâver'in muhabbetini. İki gün için gözüne kara büyüler bağla, yüreğine kara muskalar tak. Düşman belle Cengâver'i. Can düşmanı belle. Erligine musallat bir alıcı kuş belle. Bu ikinci sünnetindir senin.” [...] “İster Cengâver'i yitir, ister yoldaşlığını. Lakin bu evin er adını yitirme! (Mungan, 2013, s. 102-103).

Bu bağlamda Sancar (2013), bazı özcü araştırmaların savunduğu, şiddetin sadece erkeğe ait olan bir unsur olduğu düşüncesine katılmaz ve ekler: “Bu tür şiddet, çoğu zaman erkekler tarafından uygulansa bile, zaman zaman, erkeklerden devraldıkları otorite ile kadınlar tarafından da, bu ‘otorite’nin adına ve yararına uygulanabilir” (s. 216). Çiğdem Akgül (2011) de kendilerini tali, tamamlayıcı, yardımcı konuma iten bir sisteme ancak destek verdiği sürece değer bulan kadınların, bu değeri kaybetmemek için, desteğin ötesinde savaşın teşvik edicileri olabileceklerini, erkeklerin cesaretsiz kaldığı durumlarda şiddetli bir kışkırtıcı rolüne bürünebileceklerini belirtir (s. 102). Bu şiddet biçiminin nedenlerini ise Deniz Kandiyoti'nin (1988) *ataerkil pazarlıklar* kavramında bulmak mümkündür. Bahsi geçen pazarlıklar, kadınların cinsiyetlen(diril)miş öznelliğini şekillendirmede ve cinsiyet ideolojisinin doğasını belirlemede güçlü bir etkiye sahiptir. Buna göre tüm egemenlik sistemlerinde olduğu gibi

hegemonik erkeklik biçiminde de koruyucu-baskıcı özellikler yan yanadır ve baskıcı özellikler ancak koruyucu özellikler üzerinden meşruiyetini devam ettirebilir. Dolayısıyla kadınların kendilerini baskı altına alıp söylem ve edimlerini sınırlayan bir egemenlik biçiminin nasıl olup da yanında yer alabildikleri sorusunun potansiyel cevaplarından biri, “kendilerine sistem içinde ayrılan alanın sınırlarını zorlamayıp alan içinde kaldıkları sürece, belirli derecelerde korumadan, kimi kolaylıklardan yararlanarak belirli bir güç elde ediyor olmalarıdır” (İşat, 2006, s. 36). Bu anlamda Ökkeş'in annesinin şiddeti salık veren bütün bu söylem ve hareketleriyle bir yandan eril şiddeti meşrulaştırırken diğer yandan da hegemonik erkeklik kaide-lerinin otoritesini güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

Ökkeş'in annesinin eril tahakkümü ve şiddeti onaylayan bu öğütlerinin anlatımında göze çarpan noktalardan biri masalsı/destansı tavidir. “Güç devşirmek”, “azığı yanına katmak”, “yüzü yere dökmek”, “gözüne kara büyüler bağlamak”, “yüreğine kara muskalar takmak” ve “düşman bellemek” gibi yerel ifadeler ve deyimler ile kısa ve vurgulu cümle kullanımları öykünün dikkat çekici biçimsel özelliklerindedir. Ayrıca, destansı ve masalsı anlatılarda epik kahramanların tasvirinde sıkça karşılaşılan “ayağı öküz ayağı”, “beli kurt beli”, “omuzları samur omuzu” ve “göğsü ayı göğsü” gibi benzetmelere bu öyküde de rastlanır. Ökkeş'in annesinin, oğlunun “erkekler cemaati”ne kabul edilmesi için sahip olması gereken özellikleri sıralarken onun ayaklarının bir karaca ayağı, yumruklarının da bir alıcı kuş gibi olması gerektiğini söylediği satırlar, masal ve destanlarda sıkça karşılaşılan “kahraman ve muhtelif hayvanların güçlü özellikleri arasında benzetme kurma” anlatım tekniğine göndermeler taşır. Peki bu göndermelerle, yerel ifadeler ve deyimlerle, tercih edilen bu anlatım biçimiyle hedeflenen, ulaşılmak istenen ne(ler)dir? Öyküde bütün bu anlatsal stratejiler aracılığıyla, masal ve destan gibi geleneksel anlatı türleri içine gömülü “erkek tahakkümü” ve “erkekler için meşrulaştırılmış şiddet biçimleri” gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca deyim, atasözü vb. özlü sözler aracılığıyla söylemsel ve yazınsal olarak aktarılan “erkek egemen dil”e de dikkat çekilmektedir. Öte yandan, Ökkeş'in annesinin, oğlunun Cengâver’le cengini “ikinci sünnet” olarak adlandırması da dikkat çekicidir.

Çünkü “[b]ir ergenliğe geçiş töreni olarak sünnet”, (Eliade, 2015, s. 57) “erkek çocuk ve ailesi için yaşamın önemli geçiş dönemlerinden biridir” (Dursun, 2016, s. 102). Sünnetle ilk kan akıtılır ve çocuğun acıyla ilk deneyimi başlar. Çocuk ağlamadığı kadar “erkek”, ağladığı kadar da “kadın” olarak yorumlanır. Buna göre öyküdeki “ikinci sünnet” ifadesi, bir başka erkeklik imtihanına karşılık gelir. Erkeklik unvanının devamı ve pekişmesi için erkekten akranı başka bir erkeğin kanını akıtarak onun bedeni üstünde hâkimiyet kurması beklenir. Bu, erkeklik statüsüne ulaşmanın birçok “sünnetinden” sadece biridir. Görüldüğü üzere erkeklik, ulaşılması ve korunması güç bir sosyo-kültürel roldür.

Metinde Ökkeş’in annesinin sesinden verilen bu ve buna benzer daha birçok öğütte, erkeklik otoritesinin sağlamlaşmasına katkı sunan kadınlara dikkat çekilmiştir. İşte tam da bu nokta üzerinden hegemonik erkekliğin iktidarını daim kılan girift yapı analiz edilebilir. Şiddet, hegemonik erkekliğin vitrindeki en gözde ürünü ve onu sürekli güncel tutmaya yarayan işlevsel bir araçtır ancak onun asıl ve gizli güç unsuru, toplumsal ve kültürel inşalarla örülmüş “ikna” ya da başka bir deyişle “kabul” sürecidir. Erkeklerin namus-şeref, düzen, disiplin vb. gibi konular aracılığıyla başta kadınlara olmak üzere, hemcinslerine, eşcinsellere ya da kendilerine şiddet kullanımını meşrulaştıran toplumsal öğretiler ve içselleştirilmiş kimi bilgiler, ataerkil ve cinsiyetçi sistemin gözlerden ırak tutulan asıl hazinesi konumundadır. Bu bağlamda, Ökkeş’in annesinin “Bunca yılın töresidir, bunca yıl atalarımız erliğini böyle sınamış, erliğe böyle geçmiş. Bir Sırat köprüsüdür bu; biraz terleyeceksin” (Mungan, 2013, s. 103) sözleri de anlam kazanır. Metnin içine yedirilmiş bu anlam katmanı, havsalalara kodlanmış kimi öğretilerle sağlanan kültürel hegemonyaya da çeşitli göndermeler yapar. Öyküdeki bütün bu hegemonik erkekliğin ifşa ve eleştirisi, metinde oluşturulan ve daha çok Ökkeş’in annesi tarafından seslendirilen bir tür “töresel dil” aracılığıyla aktarılır. Metnin merkezine oturtulup işlenen ege-men erkeklik değerlerini üreten geleneksel/töresel mekanizmalar, yine oluşturulan töresel dil ve üslup özellikleriyle aktararak öyküde içerik ve biçim paralelliği sağlanmıştır.

Beden, İktidar, Şiddet ve Haz Bağlamında “Ensar ile Civan”

Cenk Hikâyeleri'nin bir başka öyküsü “Ensar ile Civan” da, “Ökkeş ile Cengâver”de olduğu gibi birbirinin yoldaşı ve aşağı yukarı aranı olan iki gencin erkeklik ispatı uğruna birbirlerine ilk darbeyi vurmaya zorlanmalarını konu edinir. Ensar ile Civan, coşkun bir ırmağın her iki yakasında kurulmuş olan farklı köylerde yaşayan iki çocuktur. Bu taşkın ırmak suları belki ikisini ayırmıştır ama onların iletişim kurmalarına, birbirlerinin arkadaşı olmalarına engel olamamıştır. Irmağın her iki yakasından avazları tükenene kadar bağırarak birbirlerine seslerini iletmeye ve dostluklarını sürdürmeye çalışan ikili, akşam saatleri yaklaşınca kendi köylerine, kendi oyunlarına dönmüş ve âdeta iki kıyıda iki yalnızlık yaşamaya mecbur büyümüşlerdir. Yıllar geçmiş Ensar on dört, Civan on üç yaşına gelmiştir. Yaşadıkları toplumsal düzen artık onların erginlenme çağının geldiğine hükmetmiştir. Birbirlerini hiç yakından görmemiş, birbirlerine hiç dokunmamış bu ikilinin ilk buluşmaları bir düşmanlık çizgisinin üzerinde olur. Irmağın ayırdığı iki coğrafyada yaşayan obalılar ve ovalılar arasında baharın ilk gününde düzenlenen cirit tutuşma geleneğinde Ensar ile Civan birbirlerine rakip kılınır/düşman edilir. İkili, rakip köylerin iktidar mücadelesinin araçları ve bu mücadeleyi izleyenlerin seyir nesnesi konumuna itilirler. Demren'in (2008) ifade ettiği gibi, “[e]rkek olmak, bireysel ve sabit olmaktan çok, grup içerisinde diğer öznelerle beraber kurulan deneyimsel, yani icra edilerek yaşanan bir süreçtir. Paylaşılan ortak bir deneyim yoksa, erkeklik de yoktur” (s. 80). Sancar da bu bağlamda, cinsiyetçi sistemin hâkim olduğu kültürlerde egemen erkekliğin inşasına herkesin katıldığını ve bu durumun da erkeklik inşasını kolektif bir üzüntüye, eğlenceye, çoğu zaman da bir ritüele dönüştürerek herkesi bu “inşa”ya ortak ettiğini belirtir (aktaran Yavuz, 2014, s. 114). Bu yüzden Ensar ile Civan'ın cenginin birçok şeye gebe olduğunu söylemek mümkündür. Bu cenk, en azından erlik mücadelelerinin, topluluklar arasındaki iktidar-güç ilişkilerinin ve kan-şiddet hazzının besleyicisi konumundadır.

Ensar'ın geçmişe yönelik anıları şeklinde, yine onun ağzından anlatılan şu sahneler, Ensar ile Civan'ın hikâyesinin Ökkeş ile Cengâver'inki gibi mutlu sonla bitmeyeceğinin habercisidir:

Sabırsızlananların yükselen sesleri hamle yapmaya zorladı. İlk darbeyi ben indirdim. (Birbirimize daha dokunmadan, birbirimizin şiddetini tanımuştık) Sersemledi Civan. İhanete uğramış gibi bakıyordu yüzüme, yaralanmış gibi. ‘Bu bir oyun’ diye seslendim ona. ‘Bir oyunun ortasında karşılaştık ne yapalım?’ Anlamıştı. İkinci darbe ondan geldi (Mungan, 2013, s. 244).

Cengi kazanan Ensar, “Sonunda devirdim Civan’ı. Ben kazanmıştım” (s. 245) diyerek erliğini obalı ve ovalılara göstermiş, iktidarı kendi köylülerine getirmiş, seyreden kitlenin haz iştihakına cevap vererek eril törelerin işleyişine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Sancar (2013), eril şiddetin en az konuşulan ve hakkında en az araştırma yapılan türünün bir erkeğin başka bir erkeğe uyguladığı şiddet olduğunu ifade edip erkek arkadaş grupları içindeki yumrukleşmeleri, yarışma amaçlı edilen kavgaları, erkeklik gösterisi ya da öğretisi adı altında bir erkeğin başka bir erkeği dövüğe zorlamasını ya da tacizini bu şiddet türünün örnekleri olarak sıralar (s. 231). Bir erkeğin ya da erkek grubunun başka bir erkeğe ya da erkek grubuna yönelik şiddeti, “Ökkeş ile Cengâver”de olduğu gibi “Ensar ile Civan” öyküsünün de temel yazılış nedenlerinden biridir. Her iki öyküde de kalabalık erkek grupları tarafından dövüğe, şiddete zorlanan iki gencin hikâyesi anlatılır. Bu iki metin arasındaki benzerliğin kırıldığı nokta ise öykülerin sonunda yaratılan atmosferdir. “Ökkeş ile Cengâver”in sonunda çizilen aydınlık ve umutlu atmosfer, “Ensar ile Civan”da yerini karanlığa ve kasvete bırakır.

Öyküdeki anlatıcı tercihleri de değinilmesi gereken noktalardan biridir. Metinde Ensar ile Civan’ın çocukluk ve arkadaşlık yılları üçüncü tekil anlatıcı ile verilirken, sözün Ensar’a bırakılıp ben anlatıcıya geçildiği noktalarda öykü, bir pişmanlık anlatısına dönüşür. Buna göre Ensar ile Civan arasında geçmişte yaşanan çatışma ve şiddet hâli, öyküde birinci tekil anlatıcı aracılığıyla aktarılır. Önceden yaşanan ve kendisinin “muktedir” pozisyonunda olduğu olayları aktaran anlatıcının, öykünün şimdiki zamanında ise geçmişte bir parçası olduğu bu şiddet dolu cenkten büyük bir pişmanlık duyduğu anlaşılır. Bu pişmanlığın, içerisinde özlem de barındıran bir duygulanma hâli olduğu söylenebilir. Ensar’a anlatıcı pozisyonu

verildiğinde öykü zamanında ileriye atlamalar yapılmıştır. Buna göre Civan kuduz olup seneler önce ölmüş, Ensar ise doktor olmuş ve yıllar sonra tekrar köye dönüp Civan'la ilk karşılaştıkları yere gelmiştir. Aslında bu dönüş, geçmişini yüzünden sürekli bir huzursuzluk içinde bulunan Ensar için bir öz-hesaplaşma, kendiyi yüzleşme ânı anlamına gelir. Civan'la olan dostluklarının başladığı mekâna gelen Ensar'ın ağzından, onunla tutuşmaya zorlandıkları cenk ve ona vurduğu ilk darbe, pişmanlık/özlem içeren bir söylemle dile getirilir. Ensar'ın yaptığı özeleştirilerde ve yaşadığı pişmanlıkta, cinsiyetçi geleneğin genç erkekler için dayattığı şiddete dayalı erkeklik sınavlarına bir isyan ve eleştiri de gizlidir: “[...] Civan'la birlikte yok oldu bir yerlerim. Bir daha hiçbir duygumu yaşamadım. Bütün duygularım bütünlüğünü, gerçekliğini, şiddetini yitirdi” (Mungan, 2013, s. 248). Ensar'ın ağzından verilen bu serzeniş aracılığıyla, ataerkil toplumsal normların erkeklerde açtığı hasara, onlardan eksilttiklerine işaret edilmekte ve elbette en temelde hegemonik erkekliğe muhtelif eleştiriler yöneltilmektedir.

Sonuç

Beden; güç ve hâkimiyet odaklı muhtelif sosyo-kültürel ve siyasal mekanizmaların inşa ve bekası için işlevsel olarak kullanılan sembolik mekânların başında gelir. Çeşitli iktidar hesapları/emelleri için türlü yapay anlamlarla örülerek cinsiyetlen(diril)en beden, âdeta bir ideolojik/hegemonik aygıt dönüş(türül)müştür. Avusturyalı sosyolog R. W. Connell, erkeklik ve iktidar arasındaki bu girift ilişkiyi daha yakından gözlemleyebilmek, çözümleyebilmek adına “hegemonik erkeklik” kavramını oluşturmuştur. Bu kavram sayesinde, bedene yüklenen anlam ve rollerin izah ve idrakinin daha kolaylaştığı söylenebilir. Sosyoloji alanındaki bu gelişmelerin insanı merkeze alan bir diğer alana, edebiyata yansımaları ise uzun sürmemiştir. Bu bağlamda özellikle Murathan Mungan'ın öyküleri dil, şiddet, iktidar ve erkeklik arasındaki bağları sorgulayıcı tavırla dikkat çekmektedir. Çalışmada, yazarın bahsi geçen öykülerinden “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” örnek olarak seçilerek yakın okumaya tabi tutulmuştur. Bu öyküler, insan ilişkilerinde törenin

belirleyici olduğu geleneksel bir topluluk içinde ve zorlu bir coğrafyada geçen olaylar üzerinden kurgulanmıştır. Yazar bu anlatılarda, cinsiyetlen(diril)miş kimi toplumsal ve kurumsal mekanizmaların kuruluş ve işleyiş süreçlerini gözler önüne sererek hegemonik erkeklik değerlerine çeşitli eleştiriler yöneltir. Her iki anlatının merkezinde de birbirinin yakın arkadaşı olan iki erkek arasındaki mücadele vardır; dolayısıyla bu metinleri, erkek kardeşlik/arkadaşlık anlatıları olarak betimlemek mümkündür. Erkek ikilileri arasındaki mücadele ise fiziksel güç, dayanıklılık ve en temelde de beden odaklıdır. Şiddet aracılığıyla sağlanan hegemonya, bedenın tanıklık ettiği acı üzerinden tanımlanır ve kurulur. Dolayısıyla “Ökkeş ile Cengâver” ve “Ensar ile Civan” öykülerinin, hegemonik erkeklik ve beden arasındaki ilişkiyi kurmaca bir dünyadan göstermesi açısından önemli bir yer teşkil ettiği söylenebilir. Bu öyküler, edebiyat sosyolojisi alanına ve diğer disiplinlerarası çalışmalara kaynaklık edebilecek zenginlikteki yapılarıyla da ayrıca dikkat çekicidirler.

KAYNAKÇA

Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri: Devlet, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Dipnot.

Aksoy, C. (2006). *İstanbul Teşvikiye Mahallesi'ndeki Çalışan Kadımların ve Ev Kadınlarının Aile Yaşantılarının Karşılaştırmalı Olarak Sosyal Antropolojik Açıdan İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atik, E. (2015). Edebiyatta Erkeklik Hâlleri. *Sabitfikir*, 50, 22-27.

Baştürk Akca, E. ve Tönel, E. (2011). Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe. İlker Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (s. 11-39). İstanbul: Kalkedon.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller*. Kader Ay (Çev.). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı.

Bourdieu, P. (1998). *Masculine Domination*. Richard Nice (Çev.). Cambridge: Polity.

Bozok, M. (2009). Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 431-445). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Başak Ertür (Çev.). İstanbul: Metis.

Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Cem Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Demren, Ç. (2008). Kadınlık Dolayımıyla Erkeklik Öznelliği. *Cumhuriyet Üniversitesi SBD*, 32/1, s. 73-92.

Dursun, A. (2016). *Türk Halk Hukuku*. Ötüken: İstanbul.

Eliade, M. (2015). *Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları*. Kabalıcı: İstanbul.

Foucault, M. (2015). *Cinselliğin Tarihi*. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

İşat, C. (2006). *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günay-Erkol, Ç. (2015). Hegemonik Erkeklik ve Şafak'ın Erkekleri. Seval Şahin ve İpek Şahbenderoğlu (Haz.), *İsyankâr Neşe: Sevgi Sosyal Kitabı* (s. 125-144). İstanbul: İletişim.

Kandiyoti, D. (1988) Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2/3, s. 274-290.

Kimmel, M. S. (2013). Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik. Mehmet Bozok (Çev.), *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 5/2, s. 92-107.

Mungan, M. (2013). "Ökkeş ile Cengâver" (s. 99-123). *Cenk Hikâyeleri*. İstanbul: Metis.

_____. "Ensar ile Civan" (s. 235-248). *Cenk Hikâyeleri*. İstanbul: Metis.

Nagel, J. (2011). Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik. Ayşe Gül Altınay (Der.), Aksu Bora (Çev.), *Vatan, Millet, Kadınlar* (s. 58-94). İstanbul: İletişim.

Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis.

Sezer, M. Ö. (2015). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel.

Yarar, B. (2015). “Yakın İlişki İçinde Şiddet”i Feminist Bakışla Yeniden Düşünmek. Betül Yarar (Der.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* (s. 13-51). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yavuz, Ş. (2014). İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı. *Milli Folklor*, 104, s. 110-127.

Yücel, V. (2014). *Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.